

KALENDERBERSKÁ KULTÚRA A DOBA HALŠTATSKÁ NA JUHOZÁPADNOM SLOVENSKU

AMFOROVITÁNÁDOBA Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ Z STUPAVY

LUCIA HLAVENKOVÁ

Keywords: Late Bronze Age, Middle Danube Urnfield Culture, Amphora-like vessel

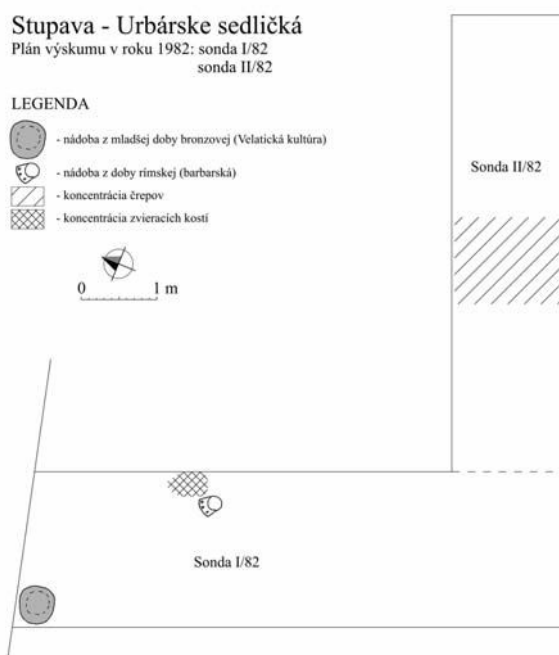
Abstract: Amphora-like vessel from the Late Bronze Age from Stupava. The survey in Stupava probably revealed a part of a destroyed site dated to the Late Bronze Age, which was later confirmed through evidence consisting of surface finds obtained from surrounding areas. This paper deals with the typological and chronological analysis of the pottery including its possible interpretation within the context of its finding circumstances. The summarised arguments permit a consideration of the existence of a burial ground, although no positive proof was provided for this presumption.

V roku 1982 uskutočnilo Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum v Bratislave pod vedením Z. Farkaša menší záchranný výskum popri výkopových prácach pre melioráciu v Stupave, okres Malacky, v polohe Urbárske sedličká (obr. 1), časť „Pod hospodárskym dvorom Štátnych majetkov,“ (v literatúre je poloha uvádzaná aj pod názvom Urbárske sedliská). V rámci výkopov sa podarilo objaviť a vyzdvihnúť veľkú amforovitú nádobu, datovanú do mladšej doby bronzovej. Prítomnosť väčšieho množstva črepového materiálu, získaného povrchovým prieskumom a v priebehu výskumu, by mohla naznačovať i osídlenie z neolitu a doby rímskej. Vzhľadom na to, že z uvedenej lokality celkovo nepochádza početný súbor dokladov osídlenia z mladšej doby bronzovej, považujeme za potrebné poukázať a bližšie sa venovať nález aj z dôvodu jeho okrajových zmienok uvádzaných v literatúre (Studeníková 1986, 222, 225, pozn. 11; Katkinová 1994, 360; Vrba 2004, 131).

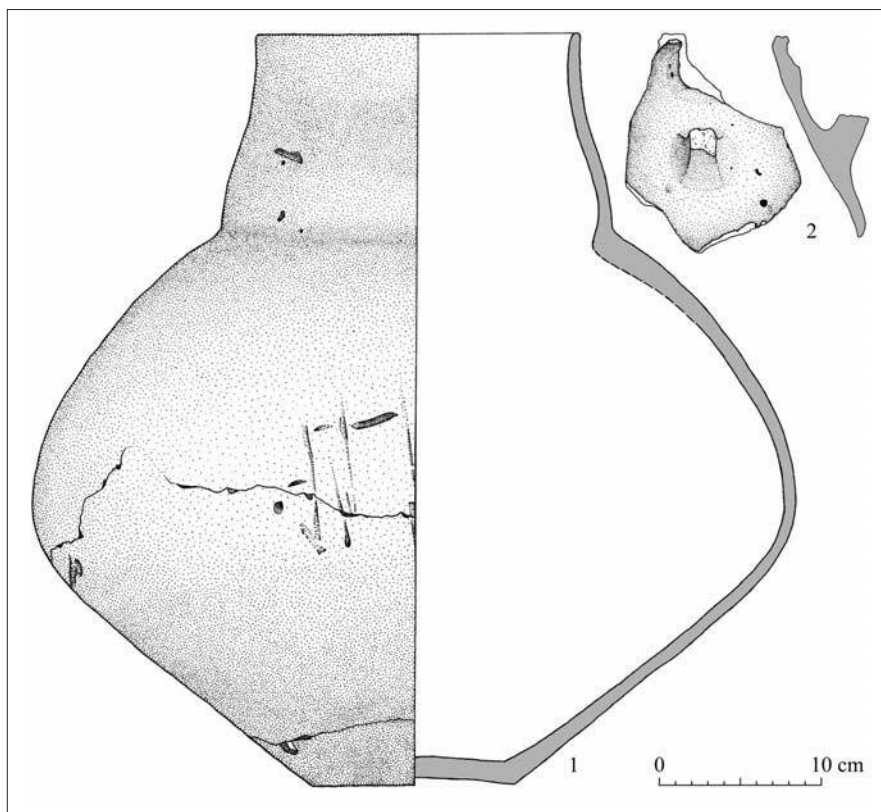
V prípade amforovitej nádoby nie je možné nálež jednoznačne označiť za súčasť výbavy pochádzajúcej z hrobového celku (Farkaš 1984, 4). V sondách I/82 a II/82, ktoré sa vyhlbili v okolí amforovitej nádoby, sa neobjavili stopy po ďalších hroboch alebo objektoch (obr. 2). Nádoba neobsahovala žiadne zvyšky prepálených kostrových zvyškov a nálezy podobného chronologického zaradenia sa v blízkosti nádoby tiež nevyskytli; jedine väčší fragment z nádoby bol objavený vo vnútri veľkej amforovitej nádoby. Nie je však vylúčené, vzhľadom na dobrý stav zachovania samotnej nádoby, že predmet mohol tvoriť časť hrobového inventára. Podľa Z. Farkaša sa na zničení či nezachovaní prípadných hrobov mohla podieľať orba, ktorá s výnimkou miesta nález zasahovala až do hĺbky 60 cm. Na základe neoverených správ sa na tomto mieste ešte pred 2. svetovou vojnou ojedinele nachádzali celé nádoby, v súčasnosti však stratené (Farkaš 1984, 3, 4).

Obr. 1 Stupava – Urbárske sedličká, okres Malacky (mapa: 44-22-06, M – 1: 10000).

Obr. 2 Stupava – Urbárske sedličká. Pôdorys sond I/82 a II/82.

Tab. I Stupava, okres Malacky. Keramika z mladšej doby bronzovej zo sondy I/82.

Opis nálezov

1. Amforovitá nádoba. Hnedá farba, rovný okraj, hrdlo esovito profilované, telo zaoblené so širším vydutím. Dno je mierne vypuklé, v spodnej časti tela nádoby je prerazený otvor. Povrch nádoby je zdrsnený. Plecia nádoby sa vo veľkej miere nezachovali. Rozmery: Ø okraja: 20 cm, Ø dna: 12,5 cm, výš.: 45,6 cm, šírka v max. vydutí: 43,7 cm. (tab. I: 1).

2. Okrajový fragment asi z džbánovitej alebo šálkovitej nádoby. Hnedo-sivá farba, mierne von vyhnutý okraj, poškodené ucho umiestnené pravdepodobne pri ústí. Rozmery: výš.: 13,8 cm, dĺž.: 10,8 cm. (tab. I: 2).

Vyhodnotenie

Veľká nádoba (tab. I: 1) stavbou tela a prevedením hrdla

pripomína amforovitú a vázovitú nádoby podobných tvarov vyskytujúcich sa v mladšej dobe bronzovej, ktoré možno pripísať staršej fáze stredodunajských popolnicových polí (velatickej kultúre). Výrazne zaoblené telo so širokým vydutím a vypuklou hornou časťou je spoločným znakom pre oba zmienené tvary, avšak esovitá profilácia hrdla bez výrazne von vyhnutého okraja zodpovedá amforám. Oblasť pliec a spodná časť hrdla sa z veľkej časti nezachovali, z tohto dôvodu nemožno vylúčiť ani existenciu úch umiestnených na rozhraní hrdla a tela.

S amforami a amforovitými nádobami s esovito profilovaným hrdlom sa v prostredí starších stredodunajských popolnicových polí stretávame prevažne v nálezových celkoch z územia Moravy, čiastočne i Maďarska a Dolného Rakúska (Říhorský 1966; Lochner 1991). Vyznačujú sa pomerne širokou variabilitou v spôsobe tvarovania tela a hrdla od miernej po výraznejšiu esovitú profiláciu, pričom v priebehu vývoja postupne pozorujeme zmeny v prevedení, resp. vyhnutí okraja. Pre spomínanú amforovitú nádobu zo Stupavy sú známe analógie z územia Moravy, z pohrebiska v Oblekoviciach. Nádoba s rovným okrajom a skôr baňatým telom, nájdená v hrobe 76 a datovaná do stupňa HA₁, má na rozhraní hrdla a tela umiestnené dve protilahlé uchá (Říhorský 1968, Abb. 9, Taf. XXI: 76c). Popri dvojuchých amforách bol na pohrebisku objavený i bezuchý variant, pochádzajúci z hrobu 79, ktorý má však v porovnaní s telom výrazne vyššie hrdlo (Říhorský 1968, Taf. XXIII: 79e). Spoločne s ďalšími amforami s vyšším, esovito profilovaným hrdlom a okrajom mierne lievikovito von vyhnutým je zaradený do stupňa HA₂ (Říhorský 1968, Abb. 9, Taf. XXI: 77b, Taf. XXV: 105b). Na západnom Slovensku zaznamenávame výskyt tohto typu nádob na pohrebisku v Chotíne II; fragmenty amforovitých nádob s vyšším, esovito profilovaným hrdlom, patriace do inventára hrobov 80 a 274, majú rovný okraj (Paulík 1972, tab. VI: 3, tab. VII: 4). Zatiaľ čo nález z hrobu 80 je zaradený do stupňa HA₂, druhý exemplár je vzhľadom na nekompletne publikovaný sprievodný inventár hrobu 274 datovaný rámcovo do stupňa HA (Paulík 1972, 11-12; Říhorský 1966, 468).

Vývojovo už vyspelejšie tvary poznáme z materiálnej náplne prechodného velaticko-podolského horizontu, ktorý reprezentuje predovšetkým materiál z pohrebiska v Klentniciach. Spoločným znakom na amforách z rozhrania stupňov HA₂/HB₁ je okraj viac alebo menej výrazne lievikovito von vyhnutý (Říhorský 1958, 90; Říhorský 1966, 467; Říhorský 1965, Taf. V: 16b, Taf. XXI: 76a, 77d, Taf. XXIII: 86b). Najmladšie exempláre amfor a amforovitých nádob s esovito profilovaným hrdlom prežívajú do staršieho stupňa podolskej kultúry, avšak používanie tohto tvaru sa prejavuje len vo forme ľahkého zvlnenia vyššieho hrdla (Říhorský 1966, 478n, obr. 4C1, obr. 16B3, obr. 22A2).

Fragmentu džbánovitej či šálkovitej nádoby (tab. I: 2) je tvarovo blízka šálkovitá nádoba s baňatým telom, relatívne krátkym hrdlom a okrajom, ktorá pochádza z Maissau v Dolnom Rakúsku (Lochner 1991, Taf. 64: 4). Tento typ s mierne prečnievajúcim uchom nad okrajom sa vyskytoval v materiálnej náplni celej staršej fázy stredodunajských popolnicových polí, avšak bez možnosti stanovenia precíznejšieho datovania (Lochner 1991, 300).

Datovanie

V prípade veľkej amforovitej nádoby je možné na základe vyššie uvedených analógií uvažovať o jej zaradení v rámci mladšej doby bronzovej približne do stupňa HA₁, prípadne najneskôr do stupňa HA₂. Datovanie umožňuje porovnanie prevedenia hrdla a predovšetkým tvaru okraja amforovitej nádoby zo Stupavy s príbuznými tvarmi z pohrebiska v Oblekoviciach a Chotína II. Chronologicky presnejšie vymedzenie časového úseku znemožňuje soliterný charakter nález.

Záver

Výskumom v Stupave, v polohe Urbárske sedličká, sa rozšírili naše poznatky o osídlení skúmanej oblasti v mladšej dobe bronzovej. Otvorenou zatiaľ zostáva otázka existencie pohrebiska, pre ktorú nález nádoby a výskum neposkytol priame doklady (zvyšky prepálených kostí, zachytenie stien hrovej jamy, príp. iného hrobu). Vzhľadom na malú rozlohu skúmanej plochy a dobrý stav zachovania samotného nález sa môžeme domnievať, že uvedené skutočnosti úvahu o pohrebisku nevyučujú. Podľa Z. Farkaša prerazený otvor v spodnej časti tela amforovitej nádoby mohol slúžiť ako otvor pre dušu. Možnosť rozsiahlejšieho osídlenia na zmienenej lokalite by mohlo objasniť i zhodnotenie doposiaľ nepublikovaného črepového materiálu priradovanom staršej fáze stredodunajských popolnicových polí (velatickej kultúre) z dvoch neďalekých polí (Intravilán obce – Kletická ul. 866; Panské) (Veliačik-Romsauer 1994, 179; Hromada-Varsik 1992, 46).

Poznámka

¹ Za umožnenie spracovania nález sa týmto spôsobom chcem poďakovať predovšetkým autorovi výskumu PhDr. Zdenkovi Farkašovi, PhD. a za jeho usmernenie v oblasti interpretácie nálezových okolností. Rovnako by som chcela poďakovať PhDr. Jurajovi Bartíkovi, PhD. a Mgr. Radoslavovi Čambalovi.

LITERATÚRA

- Farkaš 1984 – Z. Farkaš: Nálezová správa z výskumu v Stupave, okr. Bratislava vidiek v polohe Urbárske sedliská, časť pod dvorom Štátnych majetkov za r. 1982. Nálezová správa uložená v SNM - AM pod číslom 6/84.
- Hromada/Varsik 1992 – J. Hromada/V. Varsik: Prieskum v južnej časti Záhoria. AVANS v roku 1990, Nitra 1992, 46-47.
- Katkinová 1994 – J. Katkinová: Osídlenie Záhorskej nížiny v období popolnicových polí a v dobe halštatskej vo vzťahu k prírodným podmienkam. Slov. Arch. 42/2, 1994, 335-365.
- Lochner 1991 – M. Lochner: Studien zur Urnenfelderkultur im Waldviertel – Niederösterreich. Wien 1991.
- Paulík 1972 – J. Paulík: Velatická kultúra na Slovensku. Zprávy Československé Společnosti Arch. 14, 1972, sešit 1-2, 1-28.
- Říhovský 1958 – J. Říhovský: Etážovitá osudí ve velatické kultuře. Arch. Rozhledy 10, 1958, 79-106.
- Říhovský 1965 – J. Říhovský: Das Urnengräberfeld von Klentnice. Fontes Archeologici Pragenses 8, Praha 1965.
- Říhovský 1966 – J. Říhovský: Počátky mladší (podolské) fáze středodunajského okruhu kultury popolnicových polí. Pam. Arch. 57/2, 1966, 459-534.
- Říhovský 1968 – J. Říhovský: Das Urnengräberfeld in Oblekovice. Fontes Archeologici Pragenses 12, Praha 1968.
- Studeníková 1986 – E. Studeníková: Zur Problematik der Bratislavaer Siedlungskammer in der Hallstattzeit. In: L. Török (ed.), Hallstatt Kolloquium Veszprém 1984. Budapest 1986, 221-226, 449-455.
- Veliačik/Romsauer 1994 – L. Veliačik/P. Romsauer: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popolnicových polí na západnom Slovensku. I. – Katalóg. Nitra 1994.
- Vrba 2004 – E. Vrba: Archaeological Survey at Urbárske sedliská, Stupava, Slovakia: Preliminary Report. Zbor. SNM98, Arch. 14, 2004, 129-156.

JUNGBRONZEZEITLICHES AMPHORENARTIGES GEFÄSS AUS STUPAVA

LUCIA HLAVENKOVÁ

Im Jahre 1982 führte das Slowakische Nationalmuseum – Archäologische Museum in Bratislava unter Leitung von Zdeněk Farkaš eine kleine Rettungsgrabung in Stupava, Bez. Malacky, Ort Urbárske sedličká (Abb. 1) durch. Bei der Ausgrabung wurde ein amphorenartiges Gefäß aus der Jungbronzezeit entdeckt und geborgen. Das Vorkommen einer größeren Menge von Scherben, die bei einer Oberflächensammlung und Untersuchung gefunden wurden, könnte auch auf eine neolithische und römische Besiedlung hinweisen.

Im Falle des amphorenartigen Gefäßes ist es nicht möglich, den Fund eindeutig als Teil der aus dem Grab stammenden Beigabe zu bezeichnen (Farkaš 1984, 4). In den Sonden I/82 und II/82 konnte man keine Grabs Spuren oder Objekten finden (Abb. 2). Das Gefäß enthielt keine Brandreste, die Funde einer ähnlichen chronologischen Datierung kamen in der Nähe des Gefäßes auch nicht vor; im Inneren des amphorenartigen Gefäßes wurde nur ein größeres Bruchstück eines krugenförmigen Gefäßes gefunden. Hinsichtlich des guten Erhaltungsstandes ist nicht auszuschließen, dass das Gefäß Bestandteil des Grabinventars gewesen sein könnte. Nach Z. Farkaš könnte der Ackerbau bei der Zerstörung der eventuellen Gräber eine Rolle gespielt haben. Auf Grund unbeglaubigter Nachrichten befanden sich vor dem Zweiten Weltkrieg in diesem Ort die vereinzelte, ganz erhaltene Gefäße (Farkaš 1984, 3-4).

Das größte Gefäß (Tab. I: 1) ähnelt den in der Jungbronzezeit vorkommenden amphorenartigen und vasenförmigen Gefäßen, die man in die ältere Phase der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur datieren kann. Mit den Amphoren und amphorenartigen Gefäßen mit dem s-profilieren Hals trifft man vorwiegend in Mähren, teilweise in Ungarn und Niederösterreich (Říhovský 1966; Lochner 1991). Sie zeichnen sich durch ziemlich breite Formvariabilität bei der Halsgestaltung, von gemäßigter bis zu deutlicher S-Profilierung aus, wobei man in der Entwicklung Veränderungen der Randgestaltung beobachten kann. Zu dem erwähnten Gefäß aus Stupava sind Parallelen aus dem Gräberfeld in Oblekovice (Mähren) bekannt. Das bauchige Gefäß mit geradem Rand aus dem Grab 76, das in die Stufe HA₁ datiert wird, hat zwei gegenständige Henkel im Bereich des Hals-Schulterüberganges (Říhovský 1968, Abb. 9, Taf. XXI: 76c). Außer den zweihenkeligen Amphoren wurde in dem Gräberfeld auch eine henkellose Variante mit höherem Hals, die aus dem Grab 79 stammt, entdeckt (Říhovský 1968, Taf. XXIII: 79e). Zusammen mit ähnlichen Formen mit höherem, s-profilieren Hals und dem leicht trichterförmig ausladenden Rand wird sie in die Stufe HA₂ gesetzt (Říhovský 1968, Abb. 9, Taf. XXI: 77b, Taf. XXV: 105b). In der Südwestslowakei kann man das Vorkommen dieses Gefäßtyps auf dem Gräberfeld von Chotín II feststellen; die Bruchstücke mit höherem, s-profilieren Hals, die zum Grabinventar der Gräber 80 und 274 gehören, haben einen geraden Rand (Paulík 1972, tab. VI: 3, tab. VII: 4). Während der Fund aus dem Grab 80 in die Stufe HA₂ gesetzt wird, wird das zweite Bruchstück hinsichtlich des unvollständig publizierten Grabinventars des Grabes 274 nur vorläufig in die Stufe HA datiert (Paulík 1972, 11-12; Říhovský 1966, 468).

Hochentwickeltere Formen sind aus dem Velatice-Podoler Übergangshorizont bekannt, der vor allem das Material aus dem Gräberfeld in Klentnice repräsentiert. Ein gemeinsames Merkmal der Amphoren von der Stufe HA₂/HB₁ ist der mehr oder weniger trichterförmig ausladende Rand (Říhovský 1958, 90; Říhovský 1966, 467; Říhovský 1965, Taf. V: 16b, Taf. XXI: 76a, 77d, Taf. XXIII: 86b). Die jüngsten Formen von Amphoren und amphorenartigen Gefäßen mit dem s-profilieren Hals reichen in die ältere Phase der Podoler Kultur, jedoch wurde diese Variante nur in Form einer leichten Wellung des höheren Halses verwendet (Říhovský 1966, 478n, obr. 4C1, obr. 16B3, obr. 22A2).

Zum Bruchstück eines krugenförmigen Gefäßes/Henkeltasse (Tab. I: 2) steht eine ähnliche Henkeltasse mit bauchigem Gefäßkörper und relativ kurzem Hals- und Randteil, die aus Maissau in Niederösterreich stammt (Lochner 1991, Taf. 64: 4). Dieser Typ mit leicht hochgezogenem Bandhenkel kommt im Materialinventar der gesamten älteren Phase der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur vor, jedoch ohne Bestimmungsmöglichkeit einer genaueren zeitlichen Einsetzung (Lochner 1991, 300).

Im Falle des großen amphorenartigen Gefäßes ist es möglich, anhand der Auswertung der erwähnten Parallelen den Fund in die Stufe HA₁, spätestens HA₂ einzusetzen. Eine genauere chronologische Abgrenzung des zeitlichen Abschnittes ist durch die Abwesenheit von datierbaren Beifunden nicht möglich. Bis jetzt bleibt die Frage nach der Existenz eines Gräberfeldes offen, für die der Fund und die Ausgrabung keine direkten Beweise lieferten. Hinsichtlich der geringen untersuchten Fläche und des gut erhaltenen Gefäßes kann man annehmen, dass die erwähnten Umstände die Betrachtung über ein Gräberfeld nicht ausschließen. Nach Z. Farkaš könnte das im Unterteil des Gefäßes angebrachte Loch als Seelenloch dienen. Die Möglichkeit einer umfassenden Besiedlung dieser Lokalität könnte die Auswertung von bisher unveröffentlichten Scherbenmaterialien der älteren (Velatice) Phase der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur klären, die aus den nahe liegenden Orten stammen (Intravilán obce – Kletická ul. 866; Panské) (Veličák/Romsauer 1994, 179; Hromada/Varsík 1992, 46).

(Preklad autorka)

Lucia Hlavenková
Furdekova 8
851 03 Bratislava
Slovenská republika
lucia.hlavenkova@centrum.sk